

ANMELDelse

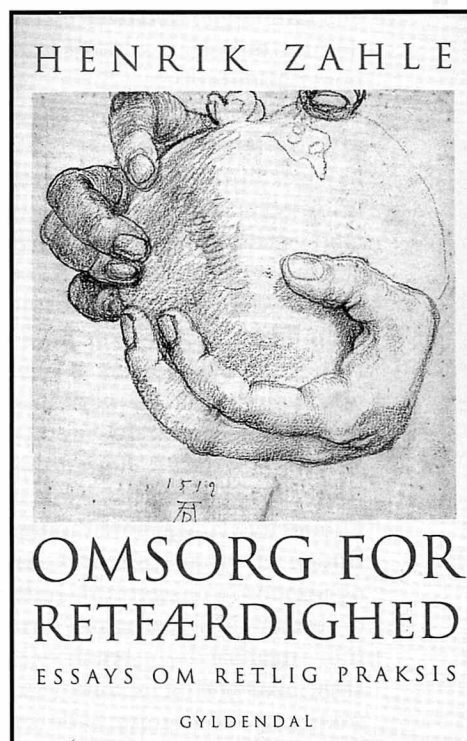
Der voteres

Af Peter Thielst

Henrik Zahle:
Omsorg for retfærdighed.
Essays om retlig praksis.
Gyldendal 2003.
220 sider, kr. 225,-.

Medmindre man har fungeret som nævning eller lægdommer eller har været i retten som vidne, anklaget eller for selv at føre proces, indskrænker ens viden om rettens gang sig nok til diverse sagførerfilm – med klassikere som Perry Mason og Rumpole som de mere mindeværdige. Så spektakulært og dramatisk er det meste ikke, og da slet ikke set fra dommerens position, der ikke som anklageren eller forsvareren har en særlig sag at forfægte og at tjene gennem en ofte ganske taktisk omgang med såvel juraen som diverse akter i sagen. Dommeren sidder midt imellem, forhåbentlig på en høj viden om landets love, de juridiske finesser i anmærkninger og forarbejder og om hele rettens historie og sædvane, såvel hvor det handler om kontinuitet og hvad man plejer at gøre, som hvor særlige afgørelser viser afvigelser og åbner et rum for fortolkninger og vægtninger – dertil med en rolig, men skarp iagttagelsesevne, der sikrer, at alt væsentligt noteres og uden særlig sympati eller anti-pati bringes ind i det materiale, hvorfra der skal dømmes.

Henrik Zahle (f. 1943), som efter sin juridiske embedseksamen hurtigt gjorde akademisk karriere, skrev disputats og blev professor ved Københavns Universitet, valgte for nogle år siden at hænge professorjakken i fakultetsskabet og tage dommerkappen på for på fuld tid at virke i Højesteret. Det giver nogle andre opgaver, også i omgangen med den juridiske litteratur og fagets forvaltning, men det giver navnlig en anden indsigt i praktiske problemers afvejning og løsning og en ny erfaring om forholdet mellem viden og samvittighed, fakta og følelser. På den baggrund har han skrevet en række essays om den retlige praksis, tematiseret efter en ræk-

ke opslagsord, ordnet alfabetisk og uden eksplicit angivelse af progression eller væsentlighed. Som sådan kan man læse de mange små kapitler i *Omsorg for retfærdighed* springende, dansende eller blot sindigt travende fra A (Alternativer) til Y (Ydmyghed).

Den røde tråd er, at jura og lovgivning ikke er et klart og finmasket mønster af bestemmelser, som man med logisk stringens kan lægge ned over en given sag og dømme enkelt og sikkert efter. Der er altid noget at diskutere – fordi begreberne er uklare i forhold til en konkret sag – eller at afveje – fordi forskellige bestemmelser krydser hinanden. Det kan sammenlignes lidt med situationen i Harry Kemelmans begavede krimiserie om *Rabbineren*, der sov for længe, kom for sent osv., men som opsøges som lærd ud i Moseloven og Talmud for at give svar på, hvad Gud finder retfærdigt og godt i en given sag. Det giver altid rabbineren hovedpine og lyst til selv at udforske sagen nærmere, og det tror pokker, for den jødiske lovreligion og tradition har ikke taget højde for alt, navnlig ikke alle de nye tiltag, som menneskenes børn finder på – jf. mobiltelefonens muligheder og unoder i vor egen tid. Indtil nye love erstatter tidligere og prøver at opfange mere og gøre det mere præcist, er der grund til at overveje og fortolke – som rabbiner og imam og som dommer i den verdslige ret.

Zahle nævner en sag om opførelse af en gylletank: er der her tale om en 'bygning', som er underkastet bestemmelser om byggetilladelse, byggelinier, etc., eller er det en anden slags anlæg, måske som en køkkenhave med højbede – eller noget tredje? En ting er selve bebyggelsen, noget andet hvad den bruges til – gylle (og hvor meget) eller mælk og honning. Her viser det sig afgørende for dommerens arbejde, hvilke begreber loven anvender, men også hvad den har haft i sigte og tænkt på, og det fremgår måske først klart, når man studerer dens forarbejder og vej gennem diverse udvalg og ministerier. Formuleringer om besiddelse af hash 'til eget brug' har jo vist sig for elastiske for den siddende regering, til at den har villet lade dem bestå – nok med det forsæt at inddæmme en adfærd, men med det resultat at øge landets krimi-

nalitet betragteligt og uden mange muligheder for en besindig dommer til at vægte væsentligt og rimeligt og 'drage omsorg for retfærdighed'.

For en udenforstående er det interessant at få indblik i, hvilke typer forarbejder, en dommer forbereder sit arbejde med – sonderinger, hypoteser, afgrænsninger, alternativer osv. – og hvilke procedurer, der hører til det sluttelige dommerarbejde i højesteret: den omhyggelige fremlæggelse af ens eget arbejde i kredsen af meddommere, hvor den videre drøftelse bringer en afklaring frem, en tydeliggørelse af dommens præmisser osv. Undertiden med en klarhed om uenighed, der ikke lader sig bortargumentere, men må ende i dissens – at retten tydeliggør, at retfærdigheden har flere stemmer; at dommen for så vidt kunne være faldet anderledes ud. Det er en mekanisme, der ikke skal anvendes i flæng med risiko for at nedbryde tilliden til domstolens virke, men sættes ind i vigtige og principielle sager for netop at betone, at retten og dens menneskelige kollegium har tænkt sig grundigt om. Den enkelte dommer må derfor ikke blot pleje sin faglighed, men også sit mod, og Zahle er flere gange inde på de følelser og kropslige og psykiske reaktioner, man må være forberedt på – og både give plads og lære at styre – i det ellers meget strukturerede og saglige arbejde.

'Sagen går sin gang' siger man lidt tørt og konstaterende, men pointen – som den her kommer frem – er, at det ikke altid er på en simpel og forudsigelig måde. Højesteret er selvsagt den retsinstant, hvor grundighed og evnen til at holde tungen lige i munden – og dog tænke ud over fortiden og hvad vi plejer at gøre – er mest afgørende, og hvor ikke blot sagen, men også samfundet og retsbevidstheden i bredere forstand kommer videre ved ikke blot at 'gå sin gang'. At det politiske system så – af egen politiserende interesse eller pga. en særlig pressehetz – kommer efter retten og dommernes virke ved at skrue på straffeniveauet eller tilkendegive ønsket om en anden vægtning, det er eksempler på, at den rå magt blander sig i de overvejelser og hensyn, der sagligt forvaltes for at drage omsorg for en smule retfærdighed.

Det lille kapitel om magt, afmagt og modmagt er et fint eksempel på Zahles mange øjne på fingrene og hans sans for nuancer og latente modsigelser.

Vigtige kapitler er naturligvis også det om omsorg – retspleje i en mere vidtgående betydning: en stadig optagethed af hvad retfærdighed er/kan være – og det om netop retfærdighed. Her er vi ved akilleshælen: den uden hvilken rettens Achilleus ingen vegne kommer (end ikke op på siden af den berømte skildpadde!), og den som så let kan beskadiges med et spidst instrument eller et fejltrin. Henrik Zahle skelner klogelig mellem den *store* retfærdighed, som ambitiøse filosoffer kan forsøge at forløfte sig på, og den *lille* retfærdighed, som det er muligt praktisk at have for øje: ikke skarpt som noget man faktisk ser, men som mål og ambition, som det der holder det retlige virke sammen og hæver det over det at løse en avanceret kryds-og-tværs.

Det er interessant, at da Platon (427-347 fvt.) – med Sokrates som bugtalerdukke – i dialogen *Staten* vil gøre retfærdighed til tema for en filosofisk drøftelse og afklaring, vælger han at gå fra det *lille* perspektiv, det konkrete individ med handlinger, samvittighed osv., til det *store*, der inkluderer hele samfundet, hele staten. Ideen er, at hvis vi generaliserer og ser på retfærdighed i den store skala, så kan vi nok lettere, dvs. mere rationelt og indlysende, nå til enighed om, hvad retfærdighed er – forstået som en ideal, retfærdig stat. Det går selvfølgelig ad helvede til, men har så til gengæld givet det første forsøg på – som modbillede til oplevet og indiskutabel *uretfærdighed* – at lægge planerne for et lykkeligt Utopia, hvor alle ved at komme til deres ret får del i retfærdigheden. Troen på fornuften var enorm, og der-

for skulle filosoferne være statens herskere, thi de ville vide, hvad der tjente alle bedst. Pointen er imidlertid, at retfærdighed ikke kan udledes af en retfærdig statsmodel, men netop er dens usynlige drivkraft – måske snarere lysten eller viljen til retfærdighed, men i praksis (jeg bøjer mig) blot omsorgen for en smule retfærdighed, hvor ordene 'blot' og 'en smule' peger på det relative og ufuldstændige i alle bestræbelser på at nå mål.

En anden filosof af et vist format, G. W. F. Hegel (1770-1831), skrev i indledningen til sin *Retsfilosofi* fra 1821: "Hvad der er fornuftigt, er virkeligt. Og hvad der er virkeligt, er fornuftigt" og mente på dette grundlag at kunne bestemme, hvad retfærdighed er – ja, hvorfor netop det borgerlige samfund og alle dets institutioner virkelig gør den fornuftige retfærdighed. Her har 'Verdensånden' nemlig gestaltet sig i sin mest vidtgående formation af frihed og oplysning – ak ja. En tredje filosof, John Rawls (1921-2002), har i sit hovedværk, *En teori om retfærdighed* (1971), valgt at gå den modsatte vej og ud fra et tankeeksperiment om den 'oprindelige situation' søgt at indkredse, hvornår vi tænker og i fællesskab agerer på en måde og i en form, man kan kalde retfærdighed. Retfærdighed er nemlig ikke noget, der *er*; men noget, mennesker *gør*; når de ikke kender deres egen fordel, men må tænke med et fælles livsperspektiv for øje. Her har vi igen den *store* (og noget tvivlsomme) retfærdighed sat op over for den *lille* (og håndterbare), og jeg deler Henrik Zahles meget menneskelige sympati for den sidste og måske mulige. Zahles bog udkom sidste år og er lige til at læse; Hegels og Rawls værker vil foreligge på dansk i løbet af nogle måneder og er noget tungere at danse med.